

22. Рибо Т. Психология чувств / Т. Рибо. – СПб. : Изд-во Ф.Павленкова, 1898. – 269 с.
23. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. Избр. тр. : в 2 т. – Т. I – М. : Педагогика, 1989. – 488 с.
24. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. Избр. тр. : в 2 т. – Т. II. – М. : Педагогика, 1989. – 328 с.
25. Сафонов В.К. Проявление свойств личности и нервной системы в деятельности авиадиспетчера / В.К. Сафонов, Г.Б. Суворов // Личность и деятельность: Экспериментальная и прикладная психология. – Л., 1982. – Вып. 11. – С. 84-90.
26. Сосновикова Ю.Е. Психические состояния человека, их классификация и диагностика / Ю.Е. Сосновикова. – Горький, 1975. – 120 с.
27. Юрченко В.М. Теоретико-методологічні засади дослідження психічних станів людини / В.М. Юрченко : дис. на здобуття наук. ст. докт. психол. наук. – Рівне, 2009. – 397 с.
28. James, W.S. What is emotion / W.S. James // Mind. – 1884. – № 4. – P. 184.
29. Sharit, J. Occupational stress: Review and reappraisal / J. Sharit, G. Salvendi // Human Factors. – V. 24. – № 2. – P. 129-162.
30. Wundt, W.M. Principles of physiological psychology / W.M. Wundt – London : Sonnenschein, 1904. – 378 p.

УДК 159.98.316.6

ГОЛОВНІ ДРАЙВЕРИ ТА СЦЕНАРНІ ПРОЦЕСИ ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ СЦЕНАРІЇВ СУЧАСНИХ ЖІНОК

Клименко Н.Г.

Робота спрямована на визначення головних драйверів та сценарних процесів, які впливають на формування життєвих сценаріїв сучасних жінок. Встановлено, що у сучасних жінок спостерігаються тенденції до збільшення комбінованих проявів драйверної поведінки та підвищення сили впливу таких комбінацій. Виявлені два типи для сучасної жінки сценарні процеси, які яскраво ілюструються у психологічному портреті казкового персонажу Попелюшки.

Ключові слова: життєвий сценарій, директивна поведінка (драйвер), сценарний процес, життєвий сценарій сучасної жінки.

Работа направлена на определение главных драйверов и сценарных процессов, которые влияют на формирование жизненных стратегий современных женщин. Установлено, что у современных женщин наблюдается тенденция к увеличению комбинированных проявлений драйверного

поведения и повышение силы влияния таких комбинаций. Выялены два типичных для современных женщин сценарных процесса, которые ярко проиллюстрированы в портрете сказочного персонажа Золушка.

Ключевые слова: жизненный сценарий, директивное поведение (драйвер), сценарный процесс, жизненный сценарий современной женщины.

The work is directed into determination of main drivers and scenario processes, which influence on formation of life scenario of modern women. It is determined, that tendencies as for increase of combined manifestations of driver behavior and increase in power of influence of such combinations are observed in modern women. Two typical for modern women scenario processes are determined, which are brightly illustrated in psychological portrait of fairy-tale personage – Cinderella.

Key words: life scenario, directive behavior (driver), scenario process, life scenario of modern woman.

Постановка проблеми. Проблема гендерного виховання для психолого-педагогічних наук не вичерпує своєї актуальності вже протягом декількох десятиліть. На сьогодні відомо, що стереотипні жіночі й чоловічі риси, способи емоційного реагування, характер поведінки в різних ситуаціях тощо закладаються ще в дитячому віці. В процесі зростання та виховання дитина несвідомо отримує від батьків та іншого близького оточення невербальні послання, які потім у дорослому віці трансформуються в певні моделі поведінки та життєві сценарії. Такі послання є різними у вихованні дівчаток та хлопчиків і можуть містити навіть загрозу для їхнього життя. Визначення домінуючих в сучасному соціокультурному просторі таких деструктивних процесів має неабияке прикладне значення з метою запобігання "написанню" чи допомоги у "переписуванні" сучасною жінкою стагнуючого для її власного розвитку життєвого сценарію.

Огляд наукових джерел. Продуктивні способи усвідомлення та шляхи позбавлення від негативних послань розкриваються в рамках традиційного транзактного аналізу. Поняття "сценарію" було введено та детально пророблено Е. Берном [1]. На основі ідеї Е. Берна про те, що сценарій може програватись протягом коротких проміжків часу, Т. Кейлер вводить поняття драйверу ("driver" – директива) як характерного набору поведінкових реакцій, що розгортаються у часовому проміжку до декількох секунд. На початку 70-х років, досліджуючи мініскрипти, Т. Кейлер виявив зв'язок сценарних процесів (те, як людина переживає сценарій в часі) з драйверами [13], що значно полегшило розуміння не тільки "написання та закріплення" людиною власного життєвого сценарію, а й знаходження шляхів позбавлення від його деструктивного впливу. Теоретичні і прикладні аспекти класичного

транзактного аналізу розширено та поглиблено в роботах К. Штайнера, С. Картмана, Й. Стюарта, В. Джойса, Д. Дюсей, В. Джоінс, К. Стайнер, Д. Маккенна, С. Вуллемс, Р. Гулдінг і М. Гулдінг, Ф. Ернст, Ф. Інглиш, Т. Кейлер, В. Джоінсом, Дж. Джеймс, М. Джеймс, В. Макарова і Г. Макарової, Д. Шустова, О. Плетки, Т. Костіної та інших. [2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15]. Проте, бурхливий розвиток інформаційності суспільства призводить до появи нових комбінацій адаптивних життєвих сценаріїв, що на даний час є малодослідженим.

Сучасні дослідження формування та розгортання життєвих сценаріїв людини не обмежуються рамками транзактного аналізу. На сьогодні існують різноманітні погляди та класифікації, які свідчать про те, що неможливо створити універсальну, об'єктивну систематику будь-яких феноменів з проблеми дослідження. Тому, найбільш розповсюдженим є підхід систематичного еkleктизму, узагальненої теорії чи полімодального підходу, який дозволяє поглянути на феномен, що вивчається, крізь психоаналітичні, гештальттерапевтичні, екзистенційні тощо підходи.

Сучасна жінка, адаптуючись до швидких та різнопланових соціокультурних змін, на шляху до "успішності", змушена неусвідомлено комбінувати засвоєні з дитинства невербальні послання, які й формують сценарій її життя. Вивченню взаємозв'язку головних драйверів та сценарних процесів як чинників формування життєвих сценаріїв сучасних жінок присвячено дане дослідження, що є головною метою статті.

Результати теоретичного дослідження. Для досягнення основної мети спочатку з'ясуємо особливості зв'язку драйверів та сценарних процесів за теорією транзактного аналізу.

Як відомо, драйвери – це типи захисної поведінки, які передують входженню в сценарій, тобто, є своєрідним "пусковим механізмом" сценарію. Вивчаючи драйверну поведінку людини, можна досить точно передбачити деякі важливі особливості її сценарію [9, с. 141]. Отже, у кожного життєвого сценарію є своя рушійна сила, яку транзактні аналітики називають "драйвером".

Драйверами в транзактному аналізі вважаються неблагополучні контрсценарні девізи (послання, накази). На перший погляд, вони видаються помічниками в проживанні тих чи інших життєвих ситуацій, але насправді вони є сценарними заборонами. В дитинстві драйвери слугують стратегією виживання, в дорослому віці вони є захисною життєвою позицією, що дозволяє утримувати власну "ОКейність" за умови: "Я ОК, якщо ...".

Т. Кейлер виділяє та описує п'ять директив (драйверів): "Будь Досконалим" ("be perfect"), "Подобайся Іншим" ("please others"), "Уперто Намагайся" ("try hard"), "Будь Сильним" ("be strong"), "Поспішай" ("hurry") [13].

Драйвер "Будь Досконалим" у домінуючому (головному) положенні зумовлює прояв таких рис як методичність, надійність, точність, прагнення до високих стандартів виконання будь-якої діяльності. Завичай завищені стандарти можуть спонукати виникнення конфліктів із оточуючими. Люди, у яких цей драйвер домінує, висувають стосовно себе занадто високі вимоги: якщо вони не змогли зробити щось "бездоганно", то досить сильно дорікають собі за власні помилки. Прагнення зробити все якнайкраще часто призводить до зривів строків виконання роботи, оскільки такі люди хочуть щось доробити, покращити тощо. Неусвідомлений девіз людини, яка є носієм цього драйверу: "Я можу бути кращою лише тоді, коли буду виконувати бездоганно свою роботу (доручення, хобі, навчання тощо)". Для таких людей властиве планування своєї діяльності, але ці плани не завжди втілюються у життя, оскільки не відповідають завищеним стандартам.

Домінування драйверу "Радуй Інших" зумовлює прагнення до того, щоб навколо все було спокійно, добре, безконфліктно. Провідною детермінантою для цього драйверу є бажання подобатись іншим, причому часто будь-якою ціною, навіть за рахунок знецінювання власних переживань та прагнень. Поведінка таких людей обумовлена пошуком підтримки та схвалення з боку оточуючих. Вони не просять про допомогу чи задоволення власних потреб у оточуючих, лише очікують, що оточуючі мають самостійно здогадатись, чого вони насправді бажають. Такі люди спрямовані на надання допомоги іншим, часто забуваючи про власні потреби. Основною потребою для людини із драйвером "Подобайся Іншим" є спілкування. Саме в спілкуванні вони можуть отримувати "психологічне визнання" своєї особистості.

Людина, яка має головний драйвер "Будь Сильним", демонструє такі риси як раціональність, інтегративність, чіткість у виконанні завдань, силу, витривалість. Вона працює у напруженому графіку, використовуючи всю свою витривалість. Через такий спосіб роботи у неї може виникати стрес, фізичне перевантаження. Також проявом цього драйверу є "заборона" на свої власні почуття та почуття інших людей. Головним для такої людини є виконання роботи, навіть ціною фізичного виснаження. Ігнорування власного тіла і тілесних відчуттів може призвести до виникнення психосоматичних захворювань. Людина з цим драйвером не любить просити про допомогу, оскільки розглядає це як прояв слабкості, що недопускається цим драйвером.

Для людини, яка має головний драйвер "Уперто Намагайся", характерне здійснення дій, вчинків, які вимагають від особистості значних "енергетичних" зусиль. Здійснюючи певну діяльність, така людина буде намагатись стовідсотково використовувати свій ресурс. Їм подо-

баються нові незнайомі завдання. На початку нової роботи ці люди дуже енергійні, активно включаються в роботу, але через деякий час, якщо відсутня новизна у роботі, втрачають інтерес до неї. Активність знижується, і вони починають шукати щось інше, нове, оригінальніше. Таким чином, в арсеналі таких людей є багато розпочатих справ, але лише незначна їх частина доводиться до логічного завершення. Найбільш яскраво це проявляється на рівні хобі: фактично не має такого заняття, яке продовжувалося б тривалий час.

Драйвер "Поспішай" проявляється у поведінці як постійне "поспішання" та високий рівень "зайнятості" людини; така особистість завжди перебуває у активному русі, здійсненні певних дій, планів тощо. Люди із цим драйвером швидко думають та приймають рішення. Можуть запізнюватись на ділові зустрічі, роботу. Вони неухважно слухають оточуючих, часто закінчуючи речення за свого співрозмовника. Це не люди деталей, вони мислять "глобально". Швидкий темп виконання роботи та бажання здійснювати якомога більше одночасно, можуть призвести до виникнення стресу. Через велику завантаженість такі люди не встигають виконати всю роботу, припускаються помилок у процесі її виконання.

Драйвера (директивна поведінка) за теорією транзактного аналізу мають зв'язок зі сценарними процесами. Цей зв'язок не зовсім прямолінійний, оскільки виділені шість сценарних процесів описуються п'ятьма існуючими драйверами. Коротко охарактеризуємо його.

Один із виявлених шести сценарних процесів називають "Доки ні". Людина, що живе за цим сценарієм не може радіти життю доки не виконає роботу, вона підкоряється внутрішньому девізу: "Ти будеш відчувати себе ОК лише в тому випадку, якщо все будеш робити вірно". Цей образ гарно ілюструється на прикладі міфу про Геракла. Поки не зробиш подвиг – не будеш ти спокійний. Драйвер у цього сценарію – "Будь Досконалим". Ще маленькій дитині часто повторюють, що вона повинна бути кращою у всьому і завжди, в дорослому віці людина все подальше життя змагається з іншими, порівнюючи з ними себе. Щоб скасувати цей сценарій, необхідно дати собі внутрішній дозвіл: "Ти вже можеш", "Ти і зараз достатньо хороший".

Людина зі сценарним процесом "Потім" не може насолоджуватися моментами свого життя, оскільки побоюється отримати розплату. Найвиразніше цей тип може бути описаний за допомогою міфу про Дамокла: всі радості зникнуть, так як в будь-який момент може обірватися меч. Ця людина живе за принципом свого драйвера "Подобайся (іншим)". Вона постійно нехтує своїми інтересами, жертвує собою заради блага інших людей, підкоряючись девізу "Ти ОК лише тоді,

коли радуєш інших людей". Вона не вірить, що може отримати від життя щось просто так, упевнена, що за все треба платити. Щоб звільнитися від цього сценарію потрібно мати внутрішній дозвіл "Ти можеш радувати себе сама".

Третій сценарний процес отримав назву "Ніколи". За ним людина вважає, що ніколи не отримає того, чого хоче більше всього на світі: "Ти ОК лише тоді, коли приховуєш свої почуття і бажання від інших". Цей сценарій добре ілюструється на прикладі міфу "Танталові муки". Драйвером до цього сценарію служить посилання – "Будь Сильним". Людина несвідомо переконана, що якщо не буде плакати, показувати біль – її будуть любити. Щоб звільнитися від цього сценарію потрібно дати собі внутрішній дозвіл "Будь щирим у своїх бажаннях".

Четвертий сценарний процес – "Завжди". Його характеризує міф про Арахне: "завжди зі мною це трапляється...". Ця людина весь час чогось "домагається", як диктує їй її драйвер "Уперто Намагайся": "Щоб бути ОК, ти повинен старатися робити все добре". Важливий не результат, а сам факт, що здійснюється спроба чогось (головне участь). Така людина ніколи не доводить до кінця те, що робить, тому і результатів у роботі теж особливо не спостерігається. Досить часто вона є нікудишнім працівником. Для звільнення від цього сценарію необхідно дати собі дозвіл "Сміліше вперед і ти досягнеш свого".

Взаємозв'язок між сценарними процесами "Майже" і "Відкритим кінцем" та супроводжуваними їх драйверами у теорії класичного транзактного аналізу не зовсім зрозумілий [9].

Взагалі п'ятому сценарному процесу "Майже" властиве домінування драйверу "Подобайся (іншим)" в поєднанні з драйверами "Намагайся" і "Будь Досконалим", що зумовлює два типи сценарного процесу "Майже". Поєднання двох драйверів у сценарному процесі є своєрідним його підсиленням. У цілому, сценарному процесу "Майже" відповідає міф про Сізіфа, коли майже перемігши, все обривається (перший тип сценарного процесу, в якому поєднуються драйвери "Подобайся (іншим)" та "Уперто Намагайся"), або, дійшовши до вершини перемоги, виявляється нова, ще більша вершина, яку потрібно підкоряти (другий тип сценарного процесу з поєднанням драйверів "Подобайся (іншим)" та "Будь Досконалим").

У сценарному процесі "З відкритим кінцем" людина буде також проявляти драйвери "Подобайся (іншим)" та "Будь Досконалим", проте обидва драйвера будуть проявлятися більш інтенсивно у порівнянні із сценарним процесом "Майже" за другим типом. Даний сценарій не передбачає сенсу життя, його часто називають "синдром пенсіонера", який проявляється в роздумах типу: "ось доживу до пенсії, а потім буду відпочивати".

У будь-якому випадку, вихід із вказаних патернів процесу можливої за умови здійснення дій, спрямованих на нейтралізацію драйверної поведінки.

Стосовно драйвера "Поспішай", то він прямо не пов'язаний зі сценарієм. У багатьох випадках "Поспішай" грає другорядну роль серед інших драйверів і часто є доповненням та підкріпленням головного драйверу.

Отже, в цілому директиви "Подобайся (іншим)" та "Будь Досконалим" зумовлюють більш активні сценарні процеси, а "Уперто Намагайся" та "Будь Сильним" – більш пасивні. З іншого боку, "Подобайся (іншим)" та "Уперто намагайся" сприяють побудові групових взаємостосунків на протигагу директивам "Будь Досконалим" та "Будь Сильним", які сприяють побудові більш індивідуалістичних сценаріїв життя.

Описаний зв'язок директивної поведінки зі сценарними процесами ілюструється таблицею 1.

Таблиця 1

Співвіднесення драйверів зі сценарним процесом

Головний драйвер	Сценарний процес
Будь Досконалим / Досконалою	Доки ні
Подобайся (іншим)	Потім
Будь Сильним / Сильною	Ніколи
Уперто Намагайся	Завжди
Подобайся (іншим) + Уперто Намагайся	Майже (тип 1)
Подобайся (іншим) + Будь Досконалим	Майже (тип 2)
Подобайся (іншим)+ Будь Досконалим	3 відкритим кінцем

Отже, драйверна поведінка досить тісно пов'язана з типами сценарного процесу, оскільки вона є мініатюрним його програванням. Тому кожен раз, коли людина входить у драйверну поведінку, то за пів-секунди програє відповідний патерн сценарного процесу.

Кожному драйверу відповідають певні слова, тон голосу, жести, положення тіла і вираз обличчя. Тому, маючи досвід фіксації проявів директивної поведінки, можна визначати її за допомогою методу спостереження [12].

Як стверджують теоретики транзактного аналізу, кожна людина, як правило, виявляє всі п'ять драйверів, проте, частіше за все, у людини один із драйверів є головним (домінуючим). За звичай, він першим проявляється при відповіді на транзакційний стимул. Дослідники не заперечують, що існують люди, у яких рівномірно проявляються три і більше драйверів, але це поодинокі випадки. Домінуючий драйвер (чи декілька головних драйверів) свідчить про тип основного сценарного процесу (табл. 1).

Транзактний аналіз не має чіткої відповіді на те, чому є лише п'ять драйверів і чому вони підходять для всіх, незалежно від культур-

них особливостей, віку та освіти, а також чому кожен драйвер тісно пов'язаний з певним посланням контрсценарія як сукупності "рішень", прийнятих у дитячому віці. Але практичні напрацювання в рамках цього підходу свідчать, що це є саме так.

Таким чином, виявивши домінуючий (домінуючі) драйвер, можна зробити висновок про тип головного сценарного процесу. Головний сценарний процес лежить в основі життєвого сценарію людини. Виявлення основних його рис сприяє розумінню людиною спрямування власної долі, яку, за необхідності, можливо "переписати". Тобто, отримані у такому ракурсі знання "забезпечують" побудову індивідуальної щасливої долі.

У сучасну епоху володіння психологічними знаннями є ознакою звичайної освіченої людини. Втім, як стверджують Н. Оліфірович і Г. Малейчук, "незважаючи на бурхливий розвиток психології, людство у цілому не стало щасливішим" [7, с. 15]. Автори вважають, що причиною цього є те, що важлива і необхідна інформація досить часто не доходить до споживача, тому що викладається дуже складною і незрозумілою для нього мовою. Вихід із такого положення психотерапевти вбачають у розгляді психологічних феноменів на простих прикладах, на буденному матеріалі, якими, зокрема, є казки [7].

Використання казкових історій дозволяє включити діагностичну, терапевтичну, прогностичну, катарсичну і розвивальну функції. Казкові історії в образно-символічній формі відбивають дійсність у вигляді конкретних персоніфікацій, взаємодій і взаємостосунків. Для дітей казки існують як додатковий засіб освоєння дійсності, а для дорослих – як ілюстрація чи пояснення тих чи інших психологічних явищ. Тобто, казкові історії є своєрідним місточком, який приводить людину до розуміння власного життєвого сценарію та передбачення його наслідків.

Наступна частина даної роботи присвячена визначенню головних сценарних процесів (за домінуючими драйверами) у сучасних жінок та прикладу "перекладу" їх на доступну мову казкової історії.

Результати емпіричного дослідження. Для виявлення головних драйверів у досліджуваних жінок ми скористались опитувальником драйверів, розроблений М. Кокс. Опитувальник складається з 25 питань, на які необхідно відповісти "так" чи "ні". За відповідь "так" нараховується 1 бал. Отримані бали підсумовуються за п'ятьма шкалами, які відповідають назвам драйверів. За кожною шкалою, можна набрати від 0 до 5 балів. Якщо досліджувана жінка набирає вище 3 балів за якоюсь шкалою, це вважається сильною поведінковою тенденцією за певним драйвером.

Дослідження було проведено на базі Центру по роботі з жінками Солом'янського району м. Києва на 82 жінках віком від 22 до 55 років.

Проведене дослідження показало, що 10,8 % жінок вільні від драйверної поведінки, а отже і від сценарних процесів; 13,8 % мають один головний драйвер; 21,5 % – два головні драйвери; 16,9 % – три; 23,1 % – чотири, 13,8 % – п'ять драйверів, які є рівноцінно головними. Отже, 53,8 % опитаних жінок мають по три і більше головних драйверів. Серед них у 25,7 % проявляються всі 5 драйверів за сильною поведінковою тенденцією (табл. 2).

Отримані дані дозволяють констатувати тенденцію до комбінованого прояву драйверної поведінки сучасною жінкою.

В ході аналізу результатів дослідження нас зацікавила сила прояву такої тенденції. Оскільки за шкалою, що виявляє драйвер, набрані більше за 3 бали вважаються показником сильної тенденції прояву драйверу, а максимальний бал за шкалою може бути в 5 балів, ми виділили два рівня сили такої тенденції. Першому рівню присвоїли бали від 3 до 3,9 і назвали його "рівень сильної тенденції прояву драйверу", а другому присвоїли бали від 4 до 5 і назвали його "рівень дуже сильної тенденції прояву драйверу".

У 36,9 % досліджених жінок не було виявлено дуже сильної тенденції до прояву драйверів, відповідно у 63,1 % вона була виявлена. 33,8 % жінок від загальної кількості досліджених виявили дуже сильну тенденцію до прояву одного драйвера, 26,2 % – тенденцію прояву двох драйверів та 3,1 % – трьох (табл. 2).

Таблиця 2

Рівні тенденцій прояву драйверу

№ п/п	Кількість головних драйверів	Рівень сильної тенденції прояву (%)	Рівень дуже сильної тенденції прояву (%)
1.	0	10,8	36,9
2.	1	13,8	33,8
3.	2	21,5	26,2
4.	3	16,9	3,1
5.	4	23,1	0
6.	5	13,8	0

Отже, у сучасних жінок спостерігається не лише тенденція до комбінування драйверної поведінки, а й прихильність жінок до 4 і 5 балів, що вказує на стійкість директивної поведінки в різних ситуаціях їхнього життя.

Далі здійснимо спробу визначення головних драйверів, що зумовлюють сценарні процеси в життєвій активності сучасних жінок.

Найвищу інтенсивність прояву має драйвер "Будь Досконалим", за яким 29,2 % опитаних жінок виразили другий рівень (дуже сильної тенденції) його прояву, а 26,2 % – перший (сильної тенденції).

За ним слідує драйвер "Будь Сильним", 2-ий рівень прояву якого визначився у 21,5 % жінок, а 1-ий – у 35,4 %.

Рівноцінними за інтенсивністю прояву виявилися драйвера "Подобайся (іншим)" та "Уперто Намагайся", 2-ий рівень яких продемонструвало 12,3 % та 13,8 % жінок відповідно, а 1-ий – 43,1 % та 38,5 % відповідно.

З найменшою інтенсивністю проявляється драйвер "Поспішай", 2-ий рівень прояву якого визначився у 18,5 % жінок, а 1-ий – у 30,8 %, що, як бачимо, має також досить високий рівень його прояву.

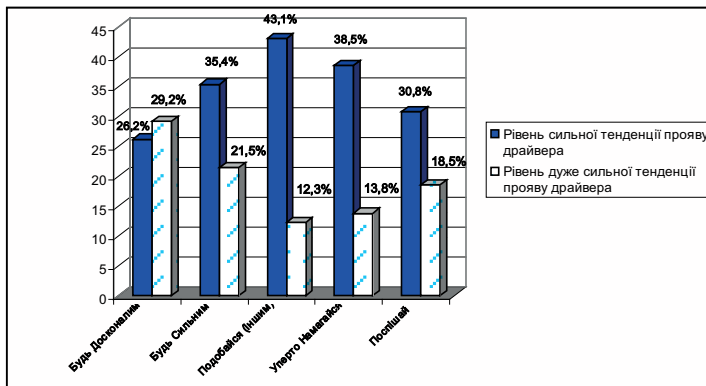

Рис. 1. Ступінь вираженості драйверів

Оскільки аналіз показав не лише високу інтенсивність прояву всіх п'яти драйверів у сучасних жінок, що вказує на тенденцію їх стійкого прояву в поведінці опитуваних, але ще й на тенденцію до багатоконпонентного їх комбінування жінками, здійснимо спробу визначення кореляційного зв'язку між драйверами (табл. 3).

Таблиця 3

**Матриця кореляційних зв'язків драйверів
(в таблицю занесені тільки значимі зв'язки)**

	Поспішай	Будь Сильним	Уперто Намагайся
Будь Досконалим	0,414 (p ≤ 0,001)	0,532 (p ≤ 0,000)	0,389 (p ≤ 0,001)
Поспішай		0,367 (p ≤ 0,003)	
Будь Сильним			0,278 p ≤ (0,025)

Аналіз вказує на тенденцію комбінування директивних стратегій поведінки сучасною жінкою. Тож, сценарні процеси сучасних жінок не є взаємовиключними, а компліментарними, що вказує на неусвідомлену адаптивну комбінаторику нею ранніх дитячих послань.

Визначені у проведеному дослідженні зв'язки можна зобразити графічно (рис. 2 і рис. 3).

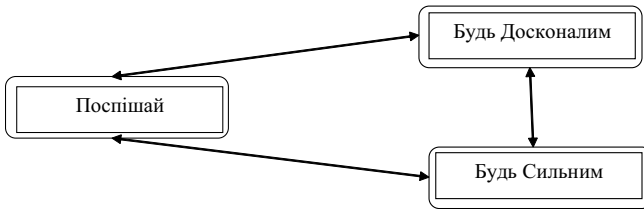

Рис. 2. Перший тип провідного сценарного процесу

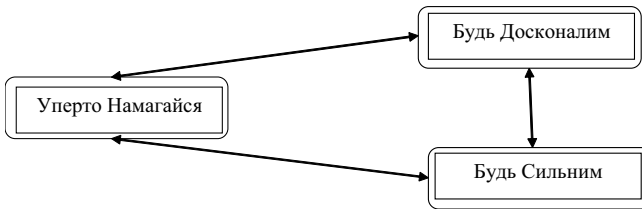

Рис. 3. Другий тип провідного сценарного процесу

Таким чином, за допомогою здійсненого емпіричного дослідження вдалося виявити два типи для сучасної української жінки сценарні процеси, які є комбінацією трьох драйверів (рис. 2 і 3). У кожному із виявлених сценарних процесів найбільш сильний зв'язок спостерігається між драйверами "Будь Сильним" та "Будь Досконалим". Прояви таких настановлень (послань) у сучасній жінки робить її успішною у сучасному соціокультурному просторі: вона повинна бути одночасно і кращою, і сильною. Як додаткові до даної комбінації є драйвери "Уперто Намагайся" та "Поспішай". Здійснимо спробу інтерпретації виявлених сценарних процесів.

Одночасний прояв драйверів "Будь Сильним" та "Будь Досконалим" вказує на більш індивідуалістичну орієнтацію сучасної жінки і сприяє прояву активності в її діяльності та пасивності в проявах власних відвертих почуттів. Жінка з головними драйверами "Будь Сильним" + "Будь Досконалим" досить часто працює у напруженому графіку аж до виснаження, оскільки прагне досягти високих стандартів своєї діяльності. Вона є досить вимогливою й до інших людей, і, при конфліктній взаємодії з ними, як наслідок, уникає вираження своїх почуттів та не сприймає почуття інших.

Драйвери "Уперто Намагайся" та "Поспішай" є підсилювачами описаного типу сценарію.

В поєднанні з драйвером "Уперто Намагайся" (рис. 2) жінка буде стовідсотково викладатись при новій роботі, але при втраті суб'єктивно оціненої високої значущості цієї роботи, яка досить часто виникає за даним сценарним процесом, не зможе реалізувати все розпочате. Будучи індивідуалістично спрямованою, вона орієнтується на групову взаємодію і бажає показати себе іншим як найкращу господиню, матір, жінку тощо. Звідси виникають розчарування та перевтома у професійній та інших діяльностях, постійний пошук власного "Принца" чи постійні спроби перевиховання вже знайденого чоловіка, досить частий періодичний гіперконтроль над дітьми без врахування їхніх думок та переживань тощо. Щоб позбутися даного сценарію жінці необхідно дати собі три дозволи: "Будь Собою" + "Відкрито висловлюй свої бажання" + "Зроби".

В поєднанні з драйвером "Поспішай" жінка буде настільки зайнятою "значимими" справами, що також не встигатиме закінчити все розпочате. В неї дуже багато планів, їй не вистачає часу на спілкування з близькими, та воно їй є надокучливим, адже в ньому вона не може бути відвертою, а слідує лише загальноприйнятим стереотипам поведінки. Щоб позбутися даного сценарію жінці необхідно дати собі три дозволення: "Будь Собою" + "Відкрито висловлюй свої бажання" + "Не поспішай".

Отримані результати можна проілюструвати на образах казкових героїв. На дослідженій вибірці жінок було проведено додатково опитування, яке дозволило з'ясувати, які казкові герої найбільше їм подобаються та на які вони бажають бути схожими. Дослідження показало, що 44 % жінок обирають образ Попелюшки.

Аналог казки про Попелюшку існує практично у всіх народів: стародавньоєгипетська з фараоном і сандалією, китайська з імператором і золотими туфельками, італійська з піанеллою (калошею з підшовою із пробки) тощо. Найбільш відомими, які дійшли до нашого часу є версії Ш. Перро і братів Грімм. Психотерапевти Н. Оліфірович і Г. Малейчук вважають, що "ідея "Попелюшки" настільки міцно ввійшла у підсвідомість жіночої половини людства, що багато наших сучасниць свято вірять у реальність такої історії [7, с. 82]

Ґрунтовний аналіз казки про Попелюшку здійснений Е. Берн та Н. Оліфірович і Г. Малейчук [1, 2].

Е. Берн Попелюшку вважає "переможцем" з "високим трагічним сценарієм" [1, с. 360]. Кінець сценарію Попелюшки не передбачає задоволення її істинних жіночих потреб. В рамках наявного сценарію, як стверджує Е. Берн, Попелюшка "виявила, що бути Принцесою зовсім не весело [1, с. 369].

Сучасні психотерапевти Н. Оліфірович і Г. Малейчук також передбачають несприятливий прогноз на подальше життя Попелюшки [7,

с. 101]. Проведений авторами клініко-феноменологічний аналіз образу Попелюшки дозволяє віднести героїню до типу особистості з істеричною організацією за фактами історії її розвитку, сімейної ситуації, способів її контакту з оточуючими і зовнішнім світом, домінуючими захисними механізмами [7, с. 97].

Скориставшись набутим у психотерапії досвідом автори відтворюють психологічний портрет Попелюшки, проводячи "психологічні розкопки", які дозволяють краще зрозуміти героїню. Результати проведеного ними аналізу свідчать, що Попелюшка комбінує прояви всіх вище названих драйверів: "Її (Попелюшки) цінність стала визначатись наскільки добре вона виконує свої обов'язки, наскільки відповідає вимогам соціального оточення. Нікого не хвилювало що відчуває Попелюшка, чого вона хоче, як їй живеться" [7, с. 87]. Тут очевидно на Попелюшку проєктуються послання, які зумовлюють формування драйверів: "Уперто намагайся", "Будь Досконалою", "Будь Сильною", "Подобайся". Найголовнішими драйверами поведінки Попелюшки є драйвери "Будь Сильною" та "Будь Досконалою": "Попелюшка схоже боїться просити про щось В той же час вона відчайдушно потребує любові і прийняття" [7, с. 85], а також вона може успішно справитися з будь-яким завданням. Для підтримки Попелюшкою самоцінки і самоповаги їй необхідні "нарцисичні захисти", які дійсно формуються у реальному житті та "відображають важливість збереження суб'єктивної реальності, в якій Попелюшка знає і вміє все краще, ніж оточуючі [7, с. 90]. "У своїх фантазіях вона (Попелюшка) виступає як великодушна, добра, всепрощаюча і приймаюча особа" [7, с. 90], що вказує на домінування не стільки драйверу "Подобайся", як "Уперто намагайся". Звісно, не останнє місце у сюжеті казки відіграла і драйверна поведінка "Поспішай", під час якої Попелюшка втрачає свою опору (туфельку) [7, с. 97].

В ситуації казки у Попелюшки не має ресурсів для змін. "Попелюшка не намагається проводити глибокий аналіз свого життя, свого місця у сім'ї, своєї поведінки і своїх бажань – у напружених ситуаціях вона просто відходить від реальності у світ фантазій" [7, с. 91]. Н. Оліфірович і Г. Малейчук стверджують, що активна і надмірна допомога феї не є терапевтичною, оскільки вона виходить за межі "зони найближчого розвитку" [7, с. 99]. Втім, у реальному житті терапевтична допомога сучасним "попелюшкам" є необхідною та можливою.

Висновки. Емпіричне дослідження показало, що лише незначна частина жінок є вільними від сценарних процесів. Переважна більшість жінок схильна до комбінованого прояву драйверної поведінки, яка має високий рівень тенденції її прояву та впливу на їх життєві сценарії.

Виявлено два типи для сучасної української жінки сценарні

процеси, які є комбінацією трьох драйверів. В кожному із виявлених сценарних процесів найбільш сильний зв'язок спостерігається між драйверами "Будь Сильним" та "Будь Досконалим". Як додаткові до даної комбінації є драйвери "Уперто Намагайся" та "Поспішай".

Виявлені два типи для сучасної жінки сценарні процеси характеризують її життєвий сценарій як індивідуалістично зорієнтований та сприяють прояву активності жінки в різноманітних видах діяльності, але обмежують відвертість її власних почуттів.

Близько половини жіночих життєвих сценаріїв близькі до казкового сценарію Попелюшки, який є яскравою ілюстрацією домінуючих жіночих сценарних процесів в сучасному соціокультурному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди: Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры: Психология человеческой судьбы / Э. Берн; пер. с англ. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 480 с.
2. Гулдинг М., Гулдинг Р. Психотерапия нового решения. Теория и практика / М Гулдинг, Р. Гулдинг; пер с англ. – М.: Класс, 1997. – 288 с.
3. Джеймс М., Джонгвард Д. Рожденные выигрывать. Транзакционный анализ с гештальтупражнениями / М. Джеймс, Д. Джонгвард; пер. с англ. – М.: Изд. группа "Прогресс", "Прогресс-Универс", 1995.
4. Костіна Т.О. Дослідження провідного драйверу особистості юнацького віку / Т.О. Костіна // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія.: зб. наук. праць. – К., 2011 – Т. 10. – Вип. 19. – Ч. 2. – С. 293-302.
5. Макаров В.В., Макарова Г.А. Новая женщина, играющая и выигрывающая / В.В.Макаров, Г.А.Макарова. – М.: Академический Проект; Гаудеамус, 2008. – 128 с.
6. Макаров В.В., Макарова Г.А. Транзактный анализ – восточная версия / В.В. Макаров, Г.А. Макарова. – М.: Академический Проект; Альмаматер, 2008. – 399 с.
7. Олифинович Н.И., Малейчук Г.И. Сказочные истории глазами психотерапевта / Н.И. Олифинович, Г.И. Малейчук. – СПб.: Речь, 2013. – 224 с.
8. Плетка О. Т. Казка як вектор побудови життєвих стратегій / О. Т. Плетка // Простір арт-терапії : зб. наук. статей / УМО, ГО "Арт-терапевтична асоціація". – К., 2011. – Вип. 1 (9). – С.58-64.
9. Стюарт Й., Джойнс В. Основы ТА: Транзакційний аналіз/ Й.Стюарт, В. Джойнс; : пер з англ. – К.: ФАДА, ЛТД, 2002. – 393 с.
10. Штайнер К. Сценарии жизни людей. Школа Эрика Берна / К. Штайнер; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – 416 с.

11. English F. M.S.W. Episcrypt and the "hot potato" game// TAB.1969.Vol.8. № 32. P. 77-82.

12. Joines V., Stewart I, Personality adaptations. Lifespace publishing / V. Joines, I. Stewart. – Nottigham and Chapel Hill, 2002.

13. Kahler T., Capers H. The Miniscrypt / T. Kahler, H.Capers // TAJ. 1974. Vol. 4, № 1. P. 26-42.

14. Karpman S. Fairy Tales and Script Drama Analysis / S. Kartman/ / TAB. Vol. 7. № 26. P. 39-43.

15. Steiner C. Scripts and counterscript / C. Steiner // TAB. 1966. Vol. 5. №18. P. 133-143.

УДК 004.55 + 159.019:159.923

ДИНАМІКА ЗМІН ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ЗА ОСТАННІ 25 РОКІВ (1989-2013)

Кондратенко Л.О., Манилова Л.М.

У статті розглядається коло проблем, пов'язане з вивченням впливу сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій на когнітивний розвиток дітей. Відзначаються складності діагностики змін, які відбуваються у розвитку сучасних дітей, і пропонуються шляхи їх вирішення. Представлені результати спостережень за змінами у когнітивному розвитку дітей за останні 25 років.

Ключові слова: когнітивний розвиток, вплив ІКТ, діагностика, інтелектуальний розвиток, зміни мозкових структур.

В статье рассматривается круг проблем, связанных с изучением влияния современных информационно-компьютерных технологий на когнитивное развитие детей. Отмечаются сложности диагностики изменений, происходящих в развитии современных детей, и предлагается путь их решения. Представлены результаты наблюдений за изменениями в когнитивном развитии детей за 25 лет.

Ключевые слова: когнитивное развитие, влияние ИКТ, диагностика, интеллектуальное развитие, изменения мозговых структур.

The article discusses a range of problems associated with the study of the influence of modern information and computer technologies on the cognitive development of children. There have difficulty diagnosing the changes occurring in the development of today's children and proposes a way to solve them. The results of observations of changes in the cognitive development of children from 25 years.

Keywords: cognitive development, the impact of ICT, diagnostics, intellectual development, changes in brain structures